

Volume:3 Issue: 3 December 2021

IJLER

International Journal of Language and Education Research

www.ijler.net

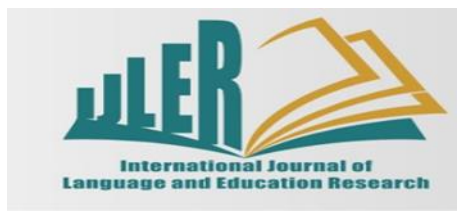
Editor:

Prof. Dr. Ali Yakıcı

Babir Journals

International Journal of
Language and Education Research

International Journal of Language and Education Research

E-ISSN: 2717-6886

Volume 3/3 December 2021

Dear IJLER Readers,

In this issue of our journal, there are 2 articles from different fields. Research area concerning language has become richer thanks to the studies regarding traditional philology, linguistics and research studies on teaching languages in 21th century and it has becoming even richer through the latest theoretical and applied studies. As International Journal of Language Academy, we presented subject areas in language in this broad perspective in the 5th issue.

I would like to thank my colleagues who have contributed to the journal with their articles.

Prof. Dr. Ali YAKICI
Editor

International Journal of Language and Education Research

Volume 3/Issue 3, December 2021

Total Number of Issues 7

Ankara / Turkey

www.ijler.net

International Journal of Language and Education Research

E-ISSN: 2717-6886

International Journal of Language and Education Research is an open access-international peer-reviewed journal that is published three times a year. The published articles partially or completely in any way cannot be printed, reproduced without the written permission of the publisher. Editorial Board is absolutely free whether to publish or not publish all the articles send to journal. Submitted papers will not be returned to the authors. International Journal of Language and Education Research is an international peer-reviewed and indexed journal.

Indexed by

Directory of Research Journal Indexing, ACAR Index, Cosmos, MLA

Plagiarism Program in which Articles are Scanned

IJLER

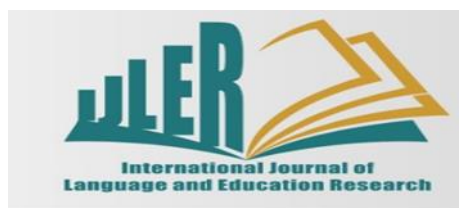
International Journal of Language and Education Research

Volume 3/Issue 3, December 2021

Total Number of Issues 7

Ankara / Türkiye

www.ijler.net

International Journal of Language and Education Research

E-ISSN: 2717-6886

Editor		
Prof. Dr. Ali YAKICI	Gazi University	Türkiye
Co-Editors		
Dr. Salwa Jarjees SALMAN	Kirkuk University	Iraq
Advisory Board		
Prof. Dr. Hasan KAVRUK	İnönü University	Türkiye
Prof. Dr. Khalil Mohammed Huseen ODEH	An-Najah National University	Palestine
Prof. Dr. Allawı Sadır Jazea ALDARRAJI	Baghdad University	Iraq
Prof. Dr. Fatima Suleiman ALELAİMAT	Jordan University	Jordan
Dr. Mesut GÜN	Mersin University	Türkiye
Dr. İbrahim Seçkin AYDIN	Dokuz Eylül University	Türkiye

Editorial Review Board (Board of Referees)		
Prof. Dr. Abdulhssein Taher MUHAMMED	Rubaye University of Summer	Iraq
Prof. Dr. Ali YAKICI	Gazi University	Türkiye
Dr. Amani Harith Malik ALGHANIMI	Al_Qadisiyah University	Iraq
Prof. Dr. Azza Adnan Ahmad IZZAT	Zakho University	Iraq
Prof. Dr. Bahir SELÇUK	Fırat University	Türkiye
Prof. Dr. Faeza ALHUDEEB	Baghdad University	Iraq
Prof. Dr. Faruk TOPRAK	Ankara University	Türkiye
Prof. Dr. Fatima Suleiman ALELAİMAT	Jordan University	Jordan
Prof. Dr. Funda TOPRAK	Ankara Yıldırım Beyazıt University	Türkiye
Prof. Dr. Halit KARATAY	Bolu Abant İzzet Baysal University	Türkiye
Prof. Dr. Khalil Mohammed Huseen ODEH	An-Najah National University	Palestine
Prof. Dr. Luma Ibrahim SHAKİR	Diyala University	Iraq
Prof. Dr. Omar Abdallah Ahmad ALFAJJAWİ	The Hashemite University	Jordan

IJLER

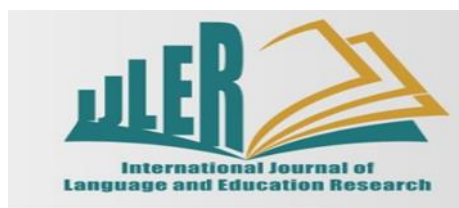
International Journal of Language and Education Research

Volume 3/Issue 3, December 2021

Total Number of Issues 7

Ankara / Türkiye

www.ijler.net

International Journal of Language and Education Research

E-ISSN: 2717-6886

Prof. Dr. Reem Farhan Odeh, MAAITA	Al-Balqa Applied University	Jordan
Dr. Abderrazak KORICHI	Adrar University	Algeria
Dr. Abdoulaye Aboubakar NOUROU	Kandi University	Benin
Dr. Abdullahi Yunusa HUSAİNİ	Jigawa State Nigeria	Nigeria
Dr. Adnan Faihan Mahmood khuder ALDOURI	Tikrit Yniversity	Iraq
Dr. Ahmet AKKAYA	Adıyaman University	Türkiye
Dr. Amal Mohammed ALABDULLAH	College of education for women	Iraq
Dr. Amani Mukhtar Awad alla MOHAMED	ALZaiem ALAzhari University	Sudan
Dr. Bekir KAYABAŞI	Adıyaman University	Türkiye
Dr. Bilal DAOUD	Passion University	Morocco
Dr. Bushra Neamah RASHİD	Baghdad University	Iraq
Dr. Bushra Saadoon Mohammed ALNOORİ	Baghdad University	Iraq
Dr. Dailam Kadhkim SUHAEL	Baghdad University	Iraq
Dr. Djamila GHRİEB	Badji Mokhtar University	Algeria
Dr. Esma DUMANLI KADIZADE	Mersin University	Türkiye
Dr. Faeza Rldha SHAHEEN	Tikrit University	Iraq
Dr. Fulya TOPÇUOĞLU ÜNAL	Dumlupınar University	Türkiye
Dr. Garza Richard SHAHEED	Tile It University	Iraq
Dr. Hayder Sahib SHAKIR	Samarra University	Iraq
Dr. Huda Abed Ali HATTAB	Baghdad University	Iraq
Dr. Ibrahim ALSHBILI	Mardin Artuklu Univesity	Türkiye
Dr. Ibrahim BEN MADANE	Mohammed V University	Morocco
Dr. Jamil. H. A. AYYASH	Arab American University	Palestine
Dr. kamel ALLOUCHE	Kasdi Marbah Ouargla University	Algeria
Dr. Khalid Ahmed Hassan AHMED	Omdurman Islamic University	Sudan
Dr. Khaoula EZ-ZALZOULI	Mohammed V University	Morocco
Dr. M. Maher JESRY	Ondokuz Mayıs University	Türkiye
Dr. Mais Khalil Mohammad ODEH	Al Istiqlal University	Palestine
Dr. May Salih Nasr ALI	Hafr Al Batin University	Saudi Arabia

IJLER

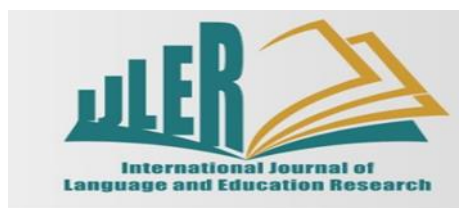
International Journal of Language and Education Research

Volume 3/Issue 3, December 2021

Total Number of Issues 7

Ankara / Türkiye

www.ijler.net

International Journal of Language and Education Research

E-ISSN: 2717-6886

Dr. Maysoon kamal JALAL	Baghdad University	Iraq
Dr. Mellakh ABDELJALIL	Ghardaia University	Algeria
Dr. Mohamad Türkiye	Ankara University	Türkiye
Dr. Mounir ELHAMZA	Larbi Tebssi University	Algeria
Dr. Mrımı YOUSSEF	Mohammed V University	Morocco
Dr. Nada SAÏDİ	Algiers 3 University	Algeria
Dr. Nahidh Faleh Sulaiman ALABBASI	Diyala University	Iraq
Dr. Nirmeen M.j.Al Borno	Pillar Center	Türkiye
Dr. Omer Gökhan Ulum	Mersin University	Türkiye
Dr. Rihan ismsil ahmad ALMASAEID	Zarqa University	Jordan
Dr. Sadeer Husam Kareem AL_QAYSI	Missan Education Directorate	Iraq
Dr. Saim Laida TAIDER	Algiers University	Algeria
Dr. Saleh KABİR	Nigeria Arabic Language Ngala	Nigeria
Dr. Saleh Flayeh Za'al ALMATHHAN	Islamic University of minnesota Americas	Jordan
Dr. Salwa Jarjees SALMAN	Karkuk University	Iraq
Dr. Samia NAZISH	International Islamic University	Pakistan
Dr. Sanaa Hssni Obaied AL-MARAYAT	Jordan University	Jordan
Dr. Siham Hasan KHUDHUR	Al Mustansiriya University of Dentistry	Iraq
Dr. Souad EL ALLAM	Mohammed V University	Morocco
Dr. Sundus Azeez Faris AL-FARIS	Alkunoze University	Iraq
Dr. Yassine SAADANE	Mohammed V University	Morocco
Dr. Yousif Khorsheed SAEED	Al_Qalam University College	Iraq
Dr. Yusuf AVCI	Canakkale Onsekiz Mart University	Türkiye
Dr. Zakia MEHENNA	Abderrahmane Mira University	Algeria
Dr. Zohra THABET	Raccada Kairouan University	Tunisia

IJLER

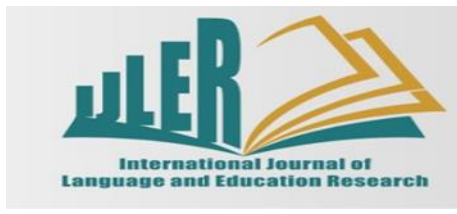
International Journal of Language and Education Research

Volume 3/Issue 3, December 2021

Total Number of Issues 7

Ankara / Türkiye

www.ijler.net

International Journal of Language and Education Research

E-ISSN: 2717-6886

Volume 3/3 December 2021

CONTENTS

Analysis of Texts in the Turkish Language Textbook in Terms of the Use of Idioms

Hulusi Geçgel & Caner Zıvalı

1-15

Culture Carried From Turkish Mythology to Anatolia

Ünzüle Ulus Avcı & Hatice Çetinkaya

16-43

International Journal of Language and Education Research

Volume 3/Issue 3, December 2021

Total Number of Issues 7

Ankara / Turkey

www.ijler.net

ANALYSIS OF TEXTS IN THE TURKISH LANGUAGE

TEXTBOOK IN TERMS OF THE USE OF IDIOMS

Hulusi GEÇGEL¹

Caner ZIVALI²

Abstract

Every nation aims to keep its language and culture alive by transferring it to the next generations. This cultural transmission is provided implicitly by the environment and through education by the government. Idioms, which are one of the stereotypical groups of words reflecting the life and thinking, traditions and customs of our community, are important in this regard. In this study, MEB 8th it is aimed to examine and evaluate the texts in the classroom Turkish textbook in terms of idiom use. In the study, the document analysis method, which is a qualitative research method, was used. The obtained data were analyzed by means of descriptive analysis. A total of forty texts distributed in such a way that there are five of the eight themes included in the book have been examined in terms of their use of idioms. The data obtained were tabulated and interpreted. As a result of the examination, it was found that the number of phrases in the texts varies greatly according to the themes and does not provide a regular distribution in the texts within the theme. Suggestions have been made to make more accurate use of idioms in textbooks.

Keywords: Textbook, idiom, language, education, culture.

¹ Corresponding Author: Assoc. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Education, Department of Turkish and Social Sciences Education. hgecgel@comu.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9277-6417>.

² Master Student, Çanakkale Onsekiz Mart University, School of Graduate Studies. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8874-3751>

TÜRKÇE DERS KİTABINDAKİ METİNLERİN DEYİM KULLANIMI AÇISINDAN İNCELENMESİ

Hulusi GEÇGEL³

Caner ZIVALI⁴

Özet

Her millet, dilini ve kültürünü sonraki nesillere aktararak yaşatma gayesindedir. Bu kültürel aktarım çevre tarafından örtülü olarak ve devlet tarafından eğitim yoluyla sağlanmaktadır. Toplumumuzun yaşayış ve düşünüşünü, gelenek ve göreneklerini yansıtan kalıplaşmış söz gruplarından olan deyimler, bu hususta önem arz etmektedir. Bu araştırmada MEB 8. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerin deyim kullanımı açısından incelenmesi ve değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Kitapta yer alan sekiz temaya beşer adet olarak dağıtılmış toplamda kırk adet metin, deyim kullanımları bakımından incelenmiştir. Elde edilen veriler tablo haline getirilerek yorumlanmıştır. Yapılan inceleme sonucunda metinlerde yer alan deyim sayısının temalara göre büyük farklılıklar gösterdiği ve tema içindeki metinlerde de düzenli bir dağılım sağlamadığı görülmüştür. Ders kitaplarında deyimlerden daha doğru şekilde yararlanılabilmesi için önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ders kitabı, deyim, dil, eğitim, kültür.

GİRİŞ

Kültür, tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünüdür (TDK, 2011). Birey, kültürü çevresinden örtülü bir şekilde öğrenmeye başlar ve okuldaki eğitim yoluyla bu süreç

³ Sorumlu Yazar: Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü. hgecgel@comu.edu.tr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9277-6417>.

⁴ Yüksek Lisans Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, <https://orcid.org/0000-0002-8874-3751>

daha planlı bir şekilde devam eder. Toplumların, milletlerin kültürünün temelini oluşturan öge dildir.

Dil, parçası olduğu milletin yaşayışını, gelenek-göreneklerini, inançlarını, duygu ve düşüncelerini yansıtır. "Dil, bir milletin ses dünyasıdır. Kâinatı kendisine göre seslendirmesi, kâinatı ve hayatı kendisine göre adlandırması, ona kendi damgasını vurmasıdır" (Ergin, 1995:20). Bu bakımdan Türkçeyi ele aldığımızda, Türkçenin, Türk halkının kültürünün tüm unsurlarıyla yansıtıyor olduğunu söyleyebiliriz. Dilin ait olduğu kültür ne kadar geniş ve çeşitliyse dili de o denli zengindir. Kültürün dildeki en belirgin yansımaları atasözü, deyim, ikileme ve tekerleme benzeri kalıplaşmış sözlerde göz önüne çıkmaktadır.

Bir dilin öğrenilebilmesi için öncelikle o dilin söz varlığına hâkim olunması gerekmektedir. Dil öğretiminin asıl amacı, bireyin dinleme-konuşma-okuma-yazma becerilerini geliştirerek kendini doğru bir şekilde ifade edebilen, ifade edilenleri anlayabilen ve etkili bir iletişim kurabilen kişiler haline getirilmesidir. Bu becerilerin üst düzeye çıkarılabilmesi, dildeki söz varlığı zenginliğinden yararlanabilme becerisi ile bağlantılıdır. Çünkü kişinin çevreyi anlaması ve kendini çevreye anlatabilmesi sahip olduğu sözcük hazinesine bağlıdır. Soykan (1998:293)'a göre, dil bozulunca düşünce de bozulur. Düşünce bozulunca toplumun direği sarsılır. Bu sebeple ana dili Türkçe olan vatandaşların da dili doğru kullanabilmesi için eğitim alması zorunlu bir durumdur. Türkiye'de okul seviyeleri incelendiğinde dil eğitiminin zorunlu eğitimin her seviyesinde var olduğunu görmekteyiz.

Türkçe öğretimi amaçlı hazırlanan ders kitaplarındaki metinlerin ve etkinliklerin dilin kelime hazini yansıtacak nitelikte olması gerekmektedir. Anlaşılması güç, soyut özellikli kelime ve kelime gruplarının öğrenimini kolaylaştırmak adına bu kitaplarda yeterli sayıda örnek kullanıma yer verilmelidir. Deyimler de bu saydığımız grubun içinde yer almaktadır. Deyimler, Türkçe Sözlük'te "Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış anlatım, tabir." şeklinde açıklanmıştır (TDK 2011).

Deyimlerin dil öğrenime sunduğu katkının dışında bir başka katkısı da kültür aktarımını sağlamasıdır. MEB tarafından hazırlanan öğretim

programları incelendiğinde tüm dersler için ortak kök değerlere değinildiği görülmektedir. Adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik olarak tanımlanan bu kök değerlerin edinilmesinde de deyimler verimli bir şekilde kullanıldığında başarılı sonuçlar getirebilecek niteliktedir. Bu çalışmanın amacı MEB 8. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinleri deyim kullanımı açısından incelemek ve değerlendirmektir.

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Bu araştırmada MEB 2021 8. sınıf Türkçe ders kitabının analizi için nitel araştırma desenlerinden biri olan doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi yazılı materyallerin analiz edilmesine yönelik bir incelemedir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu araştırmada MEB 2021 8. sınıf Türkçe ders kitabı, metnindeki deyimlerin kullanımı açısından incelenmiş ve dil öğretimi açısından yeterliliği değerlendirilmiştir.

Araştırmada İncelenen Eser

Bu araştırmada MEB 2021 8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan 8 temanın içine dağıtılmış olan 40 metin kullanılmıştır. Kitapta yerli edebiyatımızdan eserler olduğu gibi yabancı dilden çevrilmiş eserler de yer almaktadır. Kitapta yer alan metinlerin türleri birbirinden farklılıklar göstermektedir. Bazı metinler kısaltılarak kullanılmıştır. Kitapta her bir tema için bir adet metin dinleme metni olarak hazırlanmıştır.

Verilerin Analizi

Bu araştırmada veri analiz yöntemi olarak içerik analizi tercih edilmiştir. İçerik analizinde birbirine benzeyen veriler temalar çerçevesinde düzenlenir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Araştırmada MEB 2021 8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan 40 metin analiz edilmiştir.

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde ders kitabındaki metinlerde deyim kullanımı incelenmiştir.

Tablo 1.

Temalara göre deyim sayısı dağılımı

Tema	Deyim sayısı
Erdemler	28
Millî mücadele ve Atatürk	22
Bilim ve teknoloji	12
Birey ve toplum	27
Zaman ve mekân	36
Milli kültürümüz	33
Doğa ve evren	38
Vatandaşlık	43
Toplam	90

Tablo 1 incelendiğinde kitapta yer alan sekiz farklı tema için seçilen metinlerdeki toplam deyim sayısı ve bunun temalara göre dağılımı görülmektedir. Kitapta yer alan sekiz tema arasında en az deyim kullanılan temanın 'bilim ve teknoloji' olduğu, en fazla deyim kullanılan temanın ise 'vatandaşlık' olduğu görülmektedir. Temalara göre deyim sayısında bir standardın olmadığı, ciddi farklılıklar bulunduğu gözlenmiştir.

Tablo 2.

Erdemler temasında metinlere göre deyim sayısı dağılımı

Metinler	Deyim sayısı
İyimserlik ve Kötümserlik Üzerine	4
Kaşığı	1
İnsanla Güzel	-
Kedi ile Fare	21
Ayaz'ın Definesi	2
Toplam	28

Kitabın ilk teması olan ‘erdemler’ temasındaki beş farklı metinde toplamda 28 adet deyim kullanıldığı görülmüştür. Bu temada kullanılan deyimlerin büyük çoğunluğu (21) “Kedi ile Fare” adlı yabancı dilden çevrilmiş bir fabloda kullanılmıştır. “İnsanla Güzel” adlı şiirde ise hiç deyim rastlanmamıştır. Metinler arasındaki deyim kullanımında büyük bir dengesizlik gözlenmektedir. Temada yer alan deyimler şu şekildedir:

“ele almak, batağa saplanmak, göze almak, göz ardı etmek, ödü kopmak, paniğe kapılmak, başına gelmek, göğüs germek, pusuya yatmak, fırsat kollamak, ağız birliği etmek, gözden kaçırmak, yola koyulmak, hak etmek, yakınlık göstermek, tat vermek, zararı dokunmak, yemin içmek, zarar vermek, ümit kesmek, ağırdan almak, faydasını görmek, mecbur kalmak, peşinde koşmak, rehin almak, bir araya gelmek, hiddete kapılmak, hoşuna gitmek. ”

*“Yaşama bakışları ve yaklaşımları açısından insanlar, genelde ‘iyimserler’ ve ‘kötümserler’ olarak iki öbekte **ele alınır.** ”*

*“Bir bakışından **ödümüz kopardı.** ”*

*“Bu sözler Sultan’ın çok **hoşuna gitmiş.** ”*

Tablo 3.

Millî mücadele ve Atatürk temasında metinlere göre deyim sayısı dağılımı

Metinler	Deyim sayısı
Bayrağımızın Altında	1
Atatürk ve Müzik	8
Kınalı Ali’nin Mektubu	6
Atatürk’ü Gördüm	6
Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor	1
Toplam	22

İncelemenin bu bölümünde ders kitabının ikinci teması olan ‘Millî Mücadele ve Atatürk’ temasındaki beş farklı metinde toplamda 22 adet deyim kullanıldığı görülmüştür. Bu sayı, temalar arasında deyim kullanımı en az olan ikinci tema olmasına sebep olmuştur. Temada yer alan iki farklı

şiiir metninde birer deyim yer almaktadır. Diğer metinlerdeki deyim kullanımı dengeli dağılmıştır. Temada yer alan deyimler şunlardır:

“ümit kesmek, imza atmak, damgasını vurmak, dile getirmek, yer vermek, yer almak, nabız yoklamak, altını çizmek, üzerinde durmak, burnunda tütme, dalga geçmek, geri dönmek, selam etmek, büyüklerin ellerinden, küçüklerin gözlerinden öpmek, kına yakmak, yer kapmak, güm güm atmak, içi kabarmak, yol açmak, selam vermek, bağına basmak, nefes almak.”

*“Geçen sürede ise meselenin detayları düşünülüp tartışılmış ve konu halka yavaş yavaş sunularak **nabız yoklaması** yapılmıştır.”*

*“Gözlerinden öperim, **selam ederim**.”*

*“Bunlardan evvelsi gün **ümidini kesince** bir tek oğlumu aldım, size, bizim bayrağa kaçtım.”*

Tablo 4.

Bilim ve teknoloji temasında metinlere göre deyim sayısı dağılımı

Metinler	Deyim sayısı
Gündelik Hayatımızda E-Hastalıklar	-
Simit ve Peynir’le Bilim İnsanı Öyküleri	8
Parktaki Bilim	-
Uzay Giysileri	4
Eski Çağlardan Beri Dişlerimize Çok İyi Baktık	-
Toplam	12

Kitabın üçüncü teması olan ‘bilim ve teknoloji’ temasındaki beş farklı metinde toplamda 12 adet deyim kullanıldığı görülmüştür. Bu temada yer alan üç metinde hiç deyim bulunmazken iki metinde ise on iki adet deyim bulunmaktadır. Bilim ve teknoloji teması kitapta en az deyim yer aldığı tema olarak dikkat çekmektedir. Temada yer alan deyimler şunlardır:

“tıka basa doldurmak, yer açmak, ilgi duymak, akıl erdirmek, muradına ermek, öne sürmek, devreye girmek, gurur duymak, maceraya atılmak, yüz yüze kalmak, yanıt vermek, poz vermek. ”

*“Aziz, okumak iyi de heybeni yine kitapla **tıka basa doldurmuşsun**.”*

“Canlıların ve insan bedeninin işleyişine büyük ilgi duyar.”

“Gurur duyduk seninle Aziz Amca!”

Tablo 5.

Birey ve toplum temasında metinlere göre deyim sayısı dağılımı

Metinler	Deyim sayısı
Kaldırımlar	1
Portakal	2
Dilimiz Kuşatma Altında	3
Karanlığın Rengi Beyaz	11
Masal Ağacı	10
Toplam	27

Birey ve toplum temasında yer alan metinler incelendiğinde toplamda 27 adet deyim yer aldığı gözlenmiştir. Bu deyimlerin daha yoğun olduğu metinler, kitapta dinleme metni ve serbest okuma metni olarak yer almıştır. Temada seçilen metinler arasında deyim kullanımı bakımından dengeli bir dağılımın olmadığı görülmüştür. Temada yer alan deyimler şu şekildedir:

“can vermek, kafa bulmak, burnunda tütme, sürüp gitmek, özen göstermek, durumuna düşmek, dünyaya gelmek, yüreği ağzına gelmek, imdada yetişmek, gözleri dolmak, görmezden gelmek, karşı çıkmak, sorumlu tutmak, üstünden atmak, not tutmak, nasır tutmak, telaş almak, tadına doyum olmamak, göz kamaştırmak, dal budak salmak, yol kesmek, ele geçirmek, yaprak kıpırdamamak, başına çıkmak, silip süpürmek, yenik düşmek, boşa gitmek.”

*“Bana düşmez **can vermek** yumuşak bir kucakta.”*

*“Benimle **kafa buldular.**”*

*“İncecik kumlar güneş altında altın tozlar gibi parlayıp **gözleri kamaştırıyor.**”*

Tablo 6.

Zaman ve mekân temasında metinlere göre deyim sayısı dağılımı

Metinler	Deyim sayısı
Eşref Saat	8
Türkiye	2
Peri Bacaları	9
Robinson Crusoe	12
İstanbul'la Hasbihal	5
Toplam	36

Tablo 6 incelendiğinde 'zaman ve mekân' temasındaki metinlerde toplamda 36 adet deyim kullanıldığı gözlenmektedir. Bu metinler arasında deyim kullanılmayan bir metin yer almamaktadır. Temalar arasında bir kıyaslama yapıldığında 'zaman ve mekân' temasının en fazla deyim kullanılan üçüncü tema olduğu görülmektedir. Temada yer alan deyimler şunlardır:

"kendini kaptırmak, iple çekmek, tadına varmak, tereyağından kıl çeker gibi, tüy gibi, isabet etmek, yüzüne gülmek, bam teline dokunmak, duman almak, selam olsun, yola düşmek, tetikte durmak, bıçak gibi kesmek, kendini koyuvermek, donup kalmak, yakıp yıkmak, karşı koymak, darmadağın etmek, haber vermek, yola çıkmak, baş başa olmak, keyfini çıkarmak, neye uğradığını şaşırarak, baş başa vermek, yön vermek, içine almak, açıkta kalmak, karar vermek, uykuya dalmak, yüz yüze gelmek, soluk almak, yol almak, çığ gibi büyüme, yol vermek, elini kolunu bağlamak, sineye çekmek."

"Dünya nimetlerinin lezzetlerine kendilerini kaptırmış olanlar öğle vaktinin gelmesini iple çekerler."

"İkinciye doğru Mustafa'yla yola düşüp Göreme'ye geldik."

"Yol ver gideyim İstanbul!"

Tablo 7.

Milli kültürümüz temasında metinlere göre deyim sayısı dağılımı

Metinler	Deyim sayısı
Göç Destanı	4
Vatan Sevgisini İçten Duyanlar	2
Bir Fincan Kahve	9
Kız Kulesi	9
Karagöz	9
Toplam	33

Kitabın altıncı teması olan ‘milli kültürümüz’ temasındaki beş farklı metinde toplamda 33 adet deyim yer aldığı görülmüştür. Bu temada yer alan metinler arasında deyim kullanılmayan bulunmazken, deyim kullanımının nispeten dengeli bir dağılım gösterdiği gözlenmiştir. Temada yer alan deyimler şu şekildedir:

“saygı göstermek, son vermek, yok etmek, rahat yüzü görmek, can vermek, kan dökmek, dillere destan olmak, cezaya çarptırmak, ölüme geçmek, selam vermek, geri çevirmek, başı çekmek, kapı açmak, hatır saymak, gönül almak, yol göstermek, gözünü ayırmamak, yerinden fırlamak, fala bakmak, ağzını bıçak açmamak, geri kalmamak, kol gezmek, kuş uçurmamak, elinden gelmek, sefa geldiniz, hoş geldiniz, yuvarlanıp gitmek, yerini almak, diline dolamak, mani düzmek, icat çıkarmak, bacak kadar, sözünüzü balla kestim.”

*“Halk ve amirler onlara büyük **saygı** gösterdiler.”*

“Daha sonraları tüccarlar eliyle Avrupa’ya götürülen ve Anadolu’ya yayılan kahve, keyif verdiği için bir ara tarihimizde yasaklanmış, içenler ağır cezalara çarptırılmıştır.”

*“Trenler, vapurlar, uçaklar, otobüsler, kamyonlar, arabalar onların **yerini** aldı.”*

Tablo 8.

Doğa ve evren temasında metinlere göre deyim sayısı dağılımı

Metinler	Deyim sayısı
Yılkı Atı	19
Rüzgar	3
Gündüzünü Kaybeden Kuş	5
Hava Kirliliği	8
Canberra	3
Toplam	38

Doğa ve evren temasındaki beş farklı metin incelendiğinde toplamda 38 adet deyim kullanıldığı görülmüştür. Bu temada ‘Yılkı Atı’ isimli metin on dokuz deyim ile ön plana çıkmaktadır. Diğer metinler arasında deyim kullanımı bakımından nispeten dengeli bir dağılım söz konusudur. Temada yer alan deyimler şunlardır:

“başının çaresine bakmak, ölüm kalım savaşı yapmak, başıboş kalmak, işe koşmak, peşine düşmek, göz açtırmamak, geri çekilmek, altüst olmak, toprağa düşmek, bir aşağı bir yukarı, peşine takılmak, yerinde duramamak, macera aramak, vız gelmek, kızılca kıyamet kopmak, para etmemek, birbirine girmek, kaşla göz arasında, sona ermek, gezip tozmak, allak bullak olmak, koyun gibi, söz etmek, gün doğmak, gözlerini kan bürümek, taban tepmek, kuyruğunu kısmak, zarar vermek, hava almak, nefes almak, güçlük çekmek, önüne geçmek, karar vermek, göz gözü görmemek, tehdit etmek, söz etmek, kan dökmek, can vermek.”

“Kısrak, kışın dağda başının çaresine bakacak ve çıplak doğayla savaşıacaktır.”

“Atlar aygırın peşine düştü.”

“Martılardan söz etmiyorum.”

Tablo 9.

Vatandaşlık temasında metinlere göre deyim sayısı dağılımı

Metinler	Deyim sayısı
Haritada Bir Nokta	21
Yaşamaya Dair	3
Kalbim Rumeli’de Kaldı	8
Zeytinyağı Üretimi	2
İmece	9
Toplam	43

Tablo 9 incelendiğinde ‘vatandaşlık’ temasında yer alan beş farklı metinde 43 deyim kullanıldığı gözlenmektedir. Bu temada yer alan metinlerin tamamında deyimlere yer verilmiştir. ‘Haritada Bir Nokta’ isimli metin yirmi bir deyim ile kitapta en fazla deyim kullanıldığı metin olarak tespit edilmiştir. Temada şu deyimler yer almaktadır:

“gözü kaymak, hülyaya dalmak, gözlerinin içine bakmak, peşini bırakmamak, duymazlıktan gelmek, payını almak, hak etmek, dağdan gelip bağdakini koymak, başına dikilmek, zararı yok, canı sıkılmak, yüz vermemek, deve kuşu gibi başını kuma sokmak, günah işlemek, çekip gitmek, gönlünden kopmak, elinden geleni yapmak, payına düşmek, laf işitmek, söz vermek, şakaya gelmemek, ağır basmak, acı çekmek, göğüs germek, boyun eğmek, idare etmek, buyur etmek, kapıya dayanmak, haber almak, dili tutulmak, yolunu gözlemek, yol açmak, zarar vermek, can atmak, bayram havası esmek, akılda kalmak, tadı kalmak, gözüne uyku girmemek, halay çekmek, gülmekten kırılmak, iş görmek, imdadına yetişmek.”

“Onun zoruyla mavi boyaların üstünde bir garip ada ismi okuyunca hülyaya daldığımı sanmıyorum.”

“Bugün deniz, yüz veren bir anne gibidir.”

“Benim gözüme uyku girmezdi imece gününe kadar.”

SONUÇ VE TARTIŞMA

Deyimler, ait olduğu dile dair zengin çağrışımlar oluşturan söz gruplarıdır. Dili doğru ve etkili kullanmak isteyen kişinin bu çağrışımları

algılayabilmesi ve farkına varabilmesi için yeterli ön bilgiye sahip olması gerekmektedir. Deyimler gündelik hayatın her anında yer aldığı için, okul dışında da kişinin hayatının bir parçasıdır ancak eğitim ile beraber bu farkındalık gün yüzüne çıkarak işlevsel bir dil kullanımını sağlamaktadır. Demir ve Melanlıoğlu (2011)'na göre, öğrencinin dil tecrübesi yoluyla edindiği deyimleri, doğru ve etkili bir şekilde kullanabilmesi için zihnindeki çağrışımların yol gösterici özellikte olması beklenmektedir.

Deyimler, öğrencilerin dili etkili ve anlamlı kullanmasını sağlamak dışında aynı zamanda öğrencilerin millî dil bilinci oluşturmalarını da sağlamaktadır. Deyimler sadece günlük konuşmalarda sözlü kültürde değil, yazılı kültürde de büyük bir yer kaplamaktadır. Kültürümüzden izler taşıyan deyimler, öğrencilerin milli kültürümüzü özümsemesini de sağlamaktadır. Bulut (2013)'a göre, Türkçe öğretiminde kültür aktarımı konusunda deyimler; iyiyi, güzeli, adaleti ve örnek insan olmayı ortaya koymaktadır.

Deyimler, doğrudan öğrencinin sözcüklüğüne dair bir göstergedir. Bir deyim anlamını bilmek, onu cümlede doğru yerde ve doğru şekilde kullanmak için yeterli olmamaktadır. Öğrencilere verilen eğitim, bu deyimleri gündelik hayat ile örtüştürerek yerinde ve zamanında kullanımını sağlayıcı nitelikte olmalıdır. Sözcükler değiştirilip yerlerine - aynı anlamda da olsa- başka sözcükler konulamayacağı gibi sözdiziminin biçimi de bozulamaz (Aksoy, 1984: 19). Bu konuda ders için seçilen materyallerin önemi artmaktadır. Seçilen materyaller deyimler konusunda eğitici ve öğrenciyi kullanıma teşvik edici olmalıdır.

Türkçe Dersi Öğretim Programı incelendiğinde erdemler, milli kültürümüz, vatandaşlık, birey ve toplum gibi temalar için hedeflenen kazanımların deyimler yoluyla verilebileceği görülmektedir. Türkçe ders kitapları için seçilecek metinlerin dilimizin söz varlığını yansıtması gerekmektedir. Bu durumda kitaplarda yer alacak metinlerin dilimize ait farklı deyimleri içinde barındırması, öğrencilerin bu söz gruplarını yakından tanımasını, kullanımlarını tecrübe etmesini ve sonrasında kendi yazılı ve sözlü anlatım ürünlerinde kullanmalarını beraberinde getirecektir. Türkçe dersinin amaçlanan kazanımları arasında öğrencilerin atasözü ve deyimler konusunda farkındalık sahibi olması da yer almaktadır. Ancak öğretim programlarında bu deyimlerin nasıl öğretileceği ve hangi deyimlerin öğrencilere kazandırılması gerektiği gibi konularda bir

açıklama bulunmamaktadır. Bu durum konunun ihmal edilmesini veya planlı yönetilememesi gibi sonuçları doğurabilmektedir. Bu çalışma kapsamında konuyla ilgili öneriler şu şekildedir:

-Ders kitaplarına seçilen metinlerin uygun deyim kullanımı konusunda yeterliliğe sahip olması sağlanmalıdır.

-Öğretmenlere bu konuda yol gösterici olacak çalışmalar planlanmalı, var olan çalışmalar desteklenmelidir.

-Okul içinde ve dışında öğrencilerin deyim kullanımını destekleyen etkinlikler planlanmalıdır.

-Türkçe Öğretim Programı'nda deyim ve atasözlerine yönelik daha belirgin ifadeler ve açıklamalara yer verilmelidir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Ö. A. (1963). *Atasözleri, deyimler*. TDK Yayınları: Ankara.
- Aksoy, Ö. A. (1984). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü: Atasözleri sözlüğü 1*, TDK Yayınları: Ankara.
- Altaylı, S. (2010). Atasözü ve deyimler arasındaki farklar. *Karadeniz Araştırmaları*, (25), 125-134.
- Bulut, M. (2013). Türkçe eğitimi ve öğretiminde dil ve kültür aktarımı aracı olarak atasözleri ve deyimlerin önemi. *Electronic Turkish Studies*, 8(13).
- Demir, T. ve Melanlioğlu, D. (2011). Türkçe Öğretiminde Deyimlerin Çağrışımla Kazandırılması. *Gazi University Journal of Gazi Educational Faculty (GUJGEF)*, 31(3).
- Doğru, E. (2021). *Dilin derin devleti: Deyimler*. Akdem Yayınları: İstanbul.
- Erdoğan, G. (2019). *Yabancılar Türkçe öğretimine yönelik ders kitaplarının atasözleri ve deyimler açısından incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Ergin, M. (1995). *Üniversiteler için Türk dili*. Bayrak Yayınları: İstanbul.

- İşbulan, Demirel Z. (2010). *7. sınıf Türkçe çalışma kitaplarındaki deyimlerin öğretiminde kullanılan etkinliklerin etkililiği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, SBE.
- MEB (2019). *Türkçe dersi öğretim programı*. MEB Yayınları: Ankara.
- Özezen, M. Y. (2001). Türkçe deyimler üzerine birkaç söz. *Türk Dili Dergisi*, (S 600), 869.
- Şalvarlı, B. (2010). *Türkçe deyim öğretimi için metin hazırlama* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, SBE.
- TDK (2011). *Türkçe sözlük*. TDK Yayınları: Ankara.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Seçkin Yayıncılık: Ankara.

Volume 3, Issue 3, December 2021, p. 16-43

Ankara / Türkiye

Article Information

✍ **Article Type:** Research Article

✍ **This article was checked by iThenticate.**

Article History:

Received

15/08/2021

Received in revised form

06/10/2021

Accepted

15/12/2021

**CULTURE CARRIED FROM TURKISH
MYTHOLOGY TO ANATOLIA**

Ünzüle ULUS AVCI¹

Hatice ÇETİNKAYA²

Abstract

Mythology is a branch of science that examines the culture, beliefs, traditions, customs and values of societies. Existing societies have created many artefacts to reflect and perpetuate these phenomena contained in mythology. Turks have also created very rich and original products in this respect. Especially the mythological symbols and motifs in the works give us a lot of information about the material and spiritual characteristics of the Turks. Among these symbols, the most popular and dominant animal symbols are almost identified with the first Turkish communities. In the works of art that have emerged since the beginning of Turkish art, animal figures, symbols and symbols in Turkish mythology are used in traditional and cultural contexts. The cult of animals in these mythological cultures is frequently encountered in every field of art. Especially in the periods before Islam, Hun and Uighur Turks used carpets with lions, deer, horses, cattle, chamois, sheep, roosters, wolves, bulls and eagles. It is seen that animal symbols, which have such an important position in our history, are reflected in almost every field of handicrafts. The mysterious residues of these animal bodies in Turkish mythology continue to live in the handicrafts of Gaziantep province with symbols. In this research, in the handicrafts made in Gaziantep province, the animal symbols in Turkish

¹ Corresponding Author: Deputy Director, Ministry of National Education. unzile1717@gmail.com. ORCID :0000-0003-2560-9093

² Turkish Teacher, Ministry of National Education, Nuray-Tuncay Kara Science and Art Centre. haticecetinkaya27@hotmail.com. ORCID:0000-0002-6564-9068

Mythology were emphasised. In the products made within the framework of these handicrafts; It has been determined that motifs such as butterfly, ram, lion, snake, bear, horse, fish, fish, rooster / chicken, elephant, deer, rabbit, cat, bird, pigeon, goose, eagle are used. Our study consists of the products defined under the title of "Knowledge and Practices Related to Nature and the Universe" of the "Convention on the Protection of Intangible Cultural Heritage" accepted by UNESCO. This study aims to create intangible cultural heritage inventories that should be protected and transferred to future generations according to the provisions of the aforementioned convention.

Keywords: Gaziantep, Turkish Mythology, Animal Symbols, Handicrafts, Intangible Cultural Heritage.

TÜRK MITOLOJİSİNDEN ANADOLU'YA TAŞINAN KÜLTÜR

Ünzüle ULUS AVCI³

Hatice ÇETİNKAYA⁴

Özet

Mitoloji; toplumların kültür, inanç, gelenek, görenek ve değerlerini inceleyen bir bilim dalıdır. Mevcut toplumlar mitolojinin barındırdığı bu olguları yansıtmak ve yaşatmak için birçok eser meydana getirmişlerdir. Türkler de bu bakımdan oldukça zengin ve özgün ürünler ortaya çıkarmışlardır. Özellikle eserlerde yer alan mitolojik sembol ve motifler, Türklerin sahip olduğu maddi ve manevi özellikler hakkında bize birçok bilgi vermektedir. Bu sembollerden en popüler ve baskın olarak karşımıza çıkan hayvan sembolleri, İlk Türk topluluklarıyla adeta özdeşleştirilmiş durumdadır. Türk sanatının başlangıcından itibaren ortaya çıkan sanat eserlerinde, geleneksel ve kültürel bağlamda Türk mitolojisindeki hayvan figürleri, simgeleri ve sembolleri kullanılmaktadır. Bu mitolojik kültürlerdeki hayvan kültürü de sıklıkla sanatın her alanında karşımıza çıkmaktadır. Özellikle de İslamiyet'ten önceki dönemlerde Hun ve Uygur Türkleri kullandıkları halılarda aslan, geyik, at, sığır, dağ keçisi, koyun, horoz, kurt, boğa, kartal gibi figürlü bezemelere yer vermişlerdir. Tarihimizde bu denli önemli konumda yer alan hayvan sembollerinin, el sanatlarının hemen hemen her alanına yansıdığı görülmektedir. Türk mitolojisindeki bu hayvan kütlerinin gizemli tortuları da sembollerle, Gaziantep ilimizin el sanatlarında da yaşamaya devam etmektedir. Bu araştırmada, Gaziantep ilinde yapılan el sanatlarında, Türk Mitolojisinde yer alan hayvan sembolleri üzerinde durulmuştur. Bu el sanatları çerçevesinde yapılan ürünlerde; kelebek, koç, aslan, yılan, ayı, at, balık,

³ Sorumlu Yazar: Müdür Yardımcısı, Milli Eğitim Bakanlığı. unzile1717@gmail.com. ORCID:0000-0003-2560-9093

⁴ Türkçe Öğretmeni, Milli Eğitim Bakanlığı, Nuray-Tuncay Kara Bilim ve Sanat Merkezi. haticecetinkaya27@hotmail.com. ORCID:0000-0002-6564-9068

horoz/tavuk, fil, geyik, tavşan, kedi, kuş, güvercin, kaz, kartal gibi motiflerin kullanıldığı tespit edilmiştir. Çalışmamız, UNESCO tarafından kabul edilen “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi’nin “Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar” başlığı içinde tanımlanan ürünlerden oluşmaktadır. Bu çalışma, anılan sözleşme hükümlerine göre korunması, gelecek kuşaklara aktarılması gereken somut olmayan kültürel miras envanterlerini oluşturmaya yöneliktir.

Anahtar Kelimeler: Gaziantep, Türk Mitolojisi, Hayvan Sembolleri, El Sanatları, Somut Olmayan Kültürel Miras.

GİRİŞ

Kültür, insanın yaşadığı probleme/ihtiyacına çözüm üretmesidir (Akkaya, 2020). Tarihte her millet, kültürlerini, hayat tarzlarını, milli ve manevi bütün değerlerini nesilden nesle aktararak canlılıklarını devam ettirmişlerdir. Geçmişte yaşanan bu pek çok olgu, milletlerin geleceğini de şekillendirmiştir. Mitolojilerdeki mit ve semboller ile de dünyanın ve hayatın kökeni, tabiat olayları, tanrılar, efsanevi kahramanlar ve ruhlar hakkındaki bilgiler bize verilmektedir. Toplumların tarihsel geçmişine ait izleri içerisinde barındıran bu mitolojik semboller, sosyal çevrenin yapısıyla şekillenirken, toplumundaki sanatçılarla da geleceğe taşınmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, gerçek olan ya da olmayan pek çok unsur bu sembollerle, sanatın objesi olabilmektedir (Kılıçkan, 2004; 40).

Antik çağdan günümüze insanoğlu kendini ve yaşadığı ortamı anlatmak için çeşitli tasvirler kullanmıştır. Bunlar kimi zaman bir işaret, sembol, kimi zaman tarihi bir yapı ya da kimi zaman hayvan figürlü resimlerle karşımıza çıkmaktadır. Sembol kullanmak bir topluluğu veya kişiliği diğer topluluklardan veya kişilerden ayırmak içindir (Tarlakazan ve Tıngır 2018). İlk çağ toplumlarından günümüze kadar, insanlar; topluluklarını çeşitli simgeler, semboller, arma ve bayraklarla ifade etmektedir. Arma ve simgeler ilk olarak soyluların, kralların ve kentlerin kullandıkları işaretlerde karşımıza çıkmaktadır (Çalış, 2008, s. 6). Böylece söz konusu anlam ve düşünceleri ifade etmek için birçok sembol ve simge ortaya çıkmıştır. Simgelere belli anlamlar yüklenmiş ve renkler de katıldığında farklı anlamlandırılabilen düşünce ve duygular ortaya çıkmıştır. Semboller oluştukları çağın kültürel gerçeklerini aktarmaktadırlar. Sembolleri

okumak için araç olarak kullanabileceğimiz tek anahtarımız kültür kaynaklarıdır (Ateş, 1996, s. 13). Bu bağlamda, Türk kültür tarihine bakıldığında Orta Asya'dan başlayan ve gidilen her bölgeye götürülen, taş, alçı (stuko), halı, kumaş, ahşap, çini, maden vb. malzemeler üzerine işlenmiş sembolik anlamlar içeren çeşitli figürler ile karşılaşılır. Bunlar; insan figürleri, takvim hayvanları, kuş figürleri, tek ve çift başlı kartallar, ejder (dragon), aslan, sfenks, şahin, tavus kuşu, boğa, melek, geyik, gergedan, kurt, köpek, tavşan, at, fil, griffon gibi sembolik tasvirlerdir. Bu tasvirler aynı zamanda Türk Halk Kültüründe, efsane ve masallarda sıklıkla kullanılan unsurlardır. Bu tasvirlerden çift başlı kartal figürü, Türk sanatında yaygın olarak kullanılanlardan biridir. Dede Korkut kartal için; “kayalarda yuva tutan ve Tanrıya yakın uçan kuş, kartal kuşların sultanıdır” gibi ifadeler kullanır (Çelik, 2002, s. 45).

Türk sanatı sembol ve simgeler bakımından oldukça zengin bir millettir. Söz konusu bu sembol grupları arasında en popüler olanı şüphesiz hayvan sembolleridir. Hatta Türk sanatında bir döneme hayvan üslubu ismini vermiştir. Bu popüler sembol grubunun kaynağını mitoloji oluşturmaktadır (Dalkıran, 2017, s. 337). Mitolojinin ortaya çıkmasında en önemli etken dindir. Dinle birlikte büyü, tören gibi çeşitli uygulamalar mitlerin oluşumunu sağlayan en önemli kaynaklardır. İnsan ve kültür ilişkisi içerisinde bir köprü konumunda olan dinle birlikte mitolojinin kendi sanatını ortaya çıkarması kaçınılmazdır. Bu açıdan kendi sanat tarihimizin aydınlatılması için Türk mitolojisi ile ilgili araştırmalar yapılması önem arz etmektedir (Çoruhlu, 2017, s. 14, 15). Türk mitolojisini anlamak için ilk olarak Şamanizm, totemizm gibi erken devir Türklerinin benimsedikleri dinleri incelemek gereklidir. Şamanizm inancına göre hayvanlar, sadece Tanrı ve ruhlar ile insanlar arasındaki iletişimi sağlayan varlıklar değildir. Bunun yanında her insanın bir hayvan ruh ikizinin olduğuna inanılmaktadır. Ayrıca Tanrıların, hükümdarların ve çeşitli Türk boyları ile 12 Hayvanlı Türk Takviminin simgeleri olarak da bilinmektedir (Dalkıran, 2017, s. 337). Türk sanatının başlangıcından itibaren ortaya çıkan sanat eserlerinde, geleneksel ve kültürel bağlamda Türk mitolojisindeki hayvan figürleri, simgeleri ve sembolleri kullanılmaktadır. Bu mitolojik kültürlerdeki hayvan kültü de sıklıkla sanatın her alanında karşımıza çıkmaktadır. Özellikle de İslamiyet'ten önceki dönemlerde Hun ve Uygur Türkleri kullandıkları halılarda aslan, geyik, at, sığır, dağ keçisi, koyun,

horoz, kurt, boğa, kartal gibi figürlü bezemelere yer vermişlerdir (Kılıçkan, 2004 s. 40).

Türk mitolojisindeki bu hayvan kütlerinin gizemli tortuları da sembollerle, Gaziantep ilimizin el sanatlarında da yaşamaya devam etmektedir. Hititlerden Asur medeniyetleri ve klasik dönem boyunca Anadolu ve Batı kültürlerini kenetleyen ana yol üzerinde yer almış, bu nedenle de önemli bir ticaret ve konaklama merkezi olan Gaziantep ilimiz, tarih boyunca çeşitli medeniyetlere sahne olarak zengin bir kültür ve folklor mirasına sahip olmuştur. Gaziantep ilimiz, geçmişten gelen kültürel birikimini de sanatın farklı alanlarında yaşatmaya bugün de devam etmektedir. Bu kültürel birikimde, Türk mitolojisinde yer alan çeşitli unsurlar, Gaziantep ilinde yapılan el sanatlarında da kullanılmaktadır. Özellikle de hayvan kültü sedef kakma, bakır işlemeciliği ve Antep işi el işlemeciliğinde, Antep kilimlerinde, el dokumalarında, iğne ve mekik oyalarında, dantellerde ve liflerde, yorganlarda sıklıkla karşımıza çıkmaktadırlar. Tarihte Türk destanlarında da adı geçen bu hayvan kültürleri, Türk mitolojisinde önemli bir yere sahiptir. Türk mitolojisinde sembollerle bu hayvanlar ya tanrıya kurban edilmiş ya da göğşe sunulmuşlardır. Kimi ise insanlardan daha güçlü olarak anlatılmışlardır. Bu semboller gerek içerdikleri anlam zenginliği, gerekse insanlık tarihinin algılamalarından aktarıla gelen unsurlara sahip olmaları yönüyle insan hayatında kelimelerden daha işlevsel ve etkileyici bir rol üstlenmişlerdir. Bu sembollerden öne çıkanlardan birisi de hayvan kültürleriyle ilgili olanlarıdır (Çatalbaş, 2011 s.52).

Türk sanatı ve kültürü, oldukça zengin ve derin olarak nitelendirebileceğimiz sembol gruplarına sahiptir. Bu sembol ve simgeler doğrultusunda Türk kültürü, sanatı, gelenekleri hakkında birçok bilgiye ulaşılabilmektedir. Söz konusu sembol gruplarından Türklere ait din, sanat, siyaset gibi birçok kritik alanda yer alan, Türklerin hayatlarının bir parçası haline gelen Türk Mitolojisindeki hayvan simge ve sembolleri, Türk kültürünün zenginliğini, milli ve manevi değerlerini gözler önüne seren önemli bir konudur. Semboller ve simgeler, uygarlıklara ait kültürel, geleneksel öğeleri nesilden nesile aktaran taşıyıcılardır. Toplumlara bir arada tutarak onlara milli bir kimlik kazandırdığı gözlemlenmektedir (Yeşilova, 2019). Bu açıdan köklü bir birikime sahip Türk Mitolojisinde yer

alan hayvan simge ve sembollerinin taşıdığı anlam ve biçimsel özelliklerinin Gaziantep el sanatlarında Türk kültüründeki mitolojik sembollerde yer alan hayvan kültürünün incelenmesi, gelecek nesillere bu kültürel belleğin aktarılması sağlanacaktır. Çalışmamızın önemi geçmiş ile günümüz arasındaki maddi kültür öğelerinin birbiriyle güçlü bir bağ kurabilmesi adına geleceğe bozulmadan taşınabilmesi ve el sanatlarımızda kullanılan Türk kültüründeki mitolojik sembollerde yer alan hayvan kültürünün kaybolmasını önlemek için belgelenmesi gereğinden gelmektedir. Bu araştırma ile milli ve manevi değerlerin yanında aynı zamanda milli tarihin öğrenilmesine katkı sağlamanın yanında konunun Tarih eğitimi ile değerlendirilmesi gibi durumlar, araştırmanın önemini vurgulamaktadır. Bu çalışma kapsamında alan yazında yer alan akademik çalışmaların taranarak incelenmesi ve değerlendirilmesi yapılmıştır (Akkaya, 2017; Akkaya, 2019; Aktürk, 2013; Duman, 2011; Karaman, Söylemezoğlu, 2010; Özdemir ve Kaya, 2011; Soysaldı, 2006; Sönmez, 2005; Şahan, 2002; Yeşilova, 2019). Alan yazın tarandığında araştırmayla ilgili herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Bu araştırmanın amacı, Gaziantep ilinde yapılan el sanatlarının Türk Mitolojisinde yer alan hayvan simge ve sembollerinin taşıdığı anlam ve biçimsel özelliklerinin analiz edilmesi, araştırılmasıdır.

Bu doğrultuda, araştırmada aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır.

1. Gaziantep ilinde yapılan el sanatlarına yer alan Türk mitolojisi içerisindeki hayvan simgeleri ve sembolleri nelerdir?
2. Gaziantep ilinde yapılan el sanatlarında, yer alan hayvan simge ve sembollerinin anlamları nelerdir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden betimsel araştırma modeli olarak belirlenmiştir. Betimsel araştırmalar verilen bir durumu olabildiğince tam ve dikkatli bir şekilde tanımlamaktadır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz & Demirel, 2011).Veri toplamada nitel araştırmalar için uygun olan görüşme, saha araştırması ve doküman incelemesi yöntem ve tekniklerinden yararlanılmıştır. Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların

ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konulmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013:39). Çalışmanın ilk bölümüne kaynak oluşturma için belli bir amaca dönük olarak kaynakları bulma, okuma, not alma ve değerlendirme işlemlerini kapsayan bir araştırma yöntemi olan doküman incelemesi kullanılmıştır. Bunun için Gaziantep’ teki kütüphanelere gidilmiştir. Alanda iki uzman görüşü ve önerisi alınarak; alana çıkmadan önce verilerin derlenmesinin sistemli bir hale getirilmesi sağlanmıştır. 2020 Ekim, Kasım, Aralık ayları içinde Gaziantep’te yapılan gözlem, inceleme ve görüşmelerle başlanmıştır. Saha araştırması sonucunda merkezde ve ilçelerinde, geleneksel el sanatlarına ilişkin bilgilere ulaşmak amacıyla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğüne gidilerek Gaziantep’te yaşayan, el sanatları üzerine araştırma yapan ve el sanatlarıyla uğraşan meslek ustalarının isimleri alınmıştır. Buradan yola çıkarak araştırmanın modeli nitel araştırma yöntemlerinden doküman analiz olarak tasarlanmıştır. Bu bağlamda Türk kültüründeki mitolojik sembollerde yer alan hayvan kültürünün yansımalarının olduğu Gaziantep’te üretilen el sanatlarının Türk mitolojisi ve Türk mitolojisinde yer alan hayvan sembolleri, betimsel analiz yöntemlerinden doküman inceleme yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Araştırmada elde edilen veriler, kategorileştirilerek betimsel analiz yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Konu ile ilgili kaynaklar incelenerek araştırma neticelendirilmiştir.

Materyal

Araştırma Gaziantep il merkezinde yürütülmüştür. Araştırma materyalini el sanatları el sanatı ile uğraşan meslek ustaları ve kadınlarla yapılan görüşmelerden sağlanan bilgiler, Türk kültüründeki mitolojik sembollerde yer alan hayvan kültürünün yansımalarının olduğu üretilen el sanatlarının fotoğrafları ve Türk mitolojisi ve Türk mitolojisinde yer alan hayvan sembolleri konusunda yapılan çalışmalar oluşturmaktadır

Veri Toplama Teknikleri

Araştırmada veriler kaynak tarama yöntemi, kütüphane araştırması (kitap, makale, tez, doküman) İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ziyaretleri ve el sanatları üzerine araştırma yapan ve el sanatlarıyla uğraşan meslek ustalarına ziyaretler şeklinde ilk elden toplanmaya çalışılmıştır. El sanatları

ile uğraşan 32 kişi ile yapılan görüşmeler sonucunda uğraştıkları el sanatları belirlenmiştir. Türk kültüründeki mitolojik sembollerde yer alan hayvan kültürünün Gaziantep el sanatlarına yansımaları örnekleri fotoğraflarla belgelenmiştir. Fotoğraflar yörede araştırma sırasında tarafımızdan çekilmiştir. Bu nedenle şekillerin açıklamalarının sonunda kaynak gösterimi yapılmamıştır.

Veri Analizi

Gaziantep ilinde yaptığımız araştırma sonucunda; Sedef kakma, bakırcılık ve Antep işi, Antep kilimi, el dokumaları, iğne ve mekik oyları, dantel ve lif ve yorgancılık gibi el sanatlarında Türk mitolojisinde yer alan çeşitli unsurların, kullanıldığı tespit edilmiştir ve her bir el sanatından birer çalışma ele alınmıştır. Buradan yola çıkarak hayvan figürlü olan çalışmalar saptanmıştır. Seçilen çalışmalarda ise yer alan hayvan simge ve sembollerinin biçim ve anlam yönüyle değerlendirilmesi yapılmıştır. Daha sonra, alan uzmanlarından görüş alınmıştır. Elde edilen çalışmalar, temalar altında kategorize edilmiştir. Ayrıca eserlerde yer alan bu hayvan sembollerinin; Türk mitolojisi ile ilgili bağlantılı noktaları ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra el sanatlarında yer alan hayvan figürleri; tarihi, sembolik, simgesel, unsurlar çerçevesinde konunun ayrıntılı bir şekilde açıklanabilmesi için bu el sanatlarına ait ürünlerin görsel belgelendirmesi fotoğraflarla yapılmıştır. Kullanılan motiflerin anlamları literatür esas alınarak değerlendirilmiştir ve elde edinilen bulgularla birlikte çözümlenmeye çalışılmıştır.

Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel bir araştırmanın geçerlik durumu, araştırma sonuçlarının doğruluğunu konu edinirken, güvenilirlik durumu bilimsel bulguların tekrarlanabilirliğini ifade eder (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Çalışmanın iç geçerliliğini arttırmak için alan yazında yapılan diğer çalışmalar taranmış, bu çalışmaların bulgularıyla araştırmadan elde edilen bulgular karşılaştırılarak yorumlanmıştır. Araştırmanın dış geçerliliğini arttırmak için araştırma süreci ve bu süreç içerisinde yapılanlar ayrıntılı bir şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Bu amaçla, araştırmanın modeli, sınırlılıkları, veri toplama aracı, veri toplama süreci, çözümlenip yorumlanma aşamaları ayrıntılı bir biçimde açıklanmıştır. Çalışmanın güvenilirliğini sağlamak için, Seçilen çalışmalarda ise yer alan hayvan simge ve sembollerinin biçim ve

anlam yönüyle değerlendirilmesi yapılmıştır. Daha sonra, alan uzmanlarından görüş alınmış, elde edilen bulgular karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

BULGULAR

Gaziantep ilinde yaptığımız araştırma sonucunda, merkezde ve ilçelerinde, Türk mitolojisinde yer alan çeşitli unsurların, el sanatlarında kullanıldığı tespit edilmiş olup, özellikle de hayvan kültü sedef kakma, bakır işlemeciliği ve Antep işi el işlemeciliğinde, Antep kilimlerinde, el dokumalarında, iğne ve mekik oylarında, dantellerde ve liflerde, yorganlarda tespit edilmiştir.

Bu el sanatları çerçevesinde yapılan ürünlerde; kelebek, koç, aslan, yılan, ayı, at, balık, horoz/tavuk, fil, geyik, tavşan, kedi, kuş, güvercin, kaz, kartal gibi motifler kullanılmaktadır. Bu motiflerin Gaziantep'te yapılmış bazı el sanatlarındaki örnekleri açıklanmıştır.

Kelebek: Kelebek, uzak doğuda gençliği ve dinamizmi temsil eder. Eski Yunan'da ise ruhun beden üzerindeki etkisini ve bu etkinin yarattığı büyük değişimleri simgeler. Kadim bilgelikte kelebek, direkt ruhun sembolüdür, ruhun özgürlüğünü, hafifliğini ve zarafetini olarak görülür. Kelebek, kadim bilgelikte direkt ruhun sembolüdür, ruhun özgürlüğünü, hafifliğini ve zarafetini simgelediği görülür. Özellikle de kelebek kanatlarındaki narin renkler, o ruhun içinde taşıdığı canlılığın ve değişme arzusunun bir ifadesi olarak algılanmaktadır.

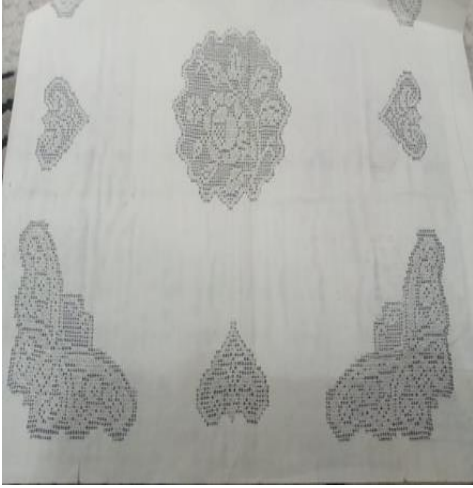

Resim-1 Kelebek Motifli Terlik Üstü Modeli

Resim-2 Kelebek Motifli İğne Oyası

Tüm doğu öğretilerinde ve simyada, insanın yerde sürünen bir tırtıl iken, göğe kanat açan bir kelebek olması sembolü, gerçek arınmanın ve ruhsal yolculuğa başlamanın en temel işaretini temsil etmiştir. Motifler ise bir biçim ya da öge olmanın yanı sıra sevinci, mutluluğu, üzüntüyü, kederi, özlemi, gücü, olayları, olguları anlatmaktadır (Akpınarlı ve Balkanal, 2012:184).

Resim-3 Kelebek Motifli Antep İşi

Resim-4 Kelebek Motifli Banyo Lifi

Koç: Koç, Türklerde, Orta Asya'ya kadar uzanan bir geçmişe sahiptir. Tarihte bilinen ilk Türk Devleti olan Hunların asıl adının "Kun" olduğu ve bunun da eski Türkçe de "koyun/koç" anlamına geldiği Çin kaynaklarında belirtilmiştir. Ulu bir devletin adı olan "koyun/koç", Oğuz kiliselerinde ve İslamiyet'in kabulünden sonra cami ve mezar taşlarında da yer almaya devam etmiştir. (Sili, 1996, s. 61).

Koyun ve koç sembollerinin, eski Türklerde sembolik olarak ne ifade ettiği konusu bilim adamlarını epeyce meşgul etmiştir. Çay; koyun/koç ile ilgili çalışmaları; "Koç/koyun figürünün totem olarak kabul edenler, koyun motifini tamga olarak kabul edenler, koyun motifini kurban geleneği olarak kabul edenler ve koç/koyun geleneğini bolluk, bereket ve kuvvet sembolü olarak görenler." şeklinde tasnif etmiştir (Çay, 1990, s. 181-183).

Resim-5 Koç Motifli Dantel Modeli

Resim-6 Koç Boynuzu Motifli Dokuma Halı

İlkçağlardaki insanların sembolik düşüncelerinde, insan doğumunun gerçekleştiği organik unsurlara benzeyen görünümlere sahip bazı hayvanların kutsanmış oldukları görülmektedir. Bu hayvanların somut unsurları; doğum, kadınların doğurganlığı, rahim ve yumurtalık gibi doğal oluşumlarla özdeşleştirmeleri ile birlikte tanrısal güçlere sahip ruhları taşıdıklarını düşünmüşlerdir. Bu şekilde kendileri ile hayvanlar arasında bir bağ kurup bu hayvanları kutsallaştırarak totemleştirmişlerdir.

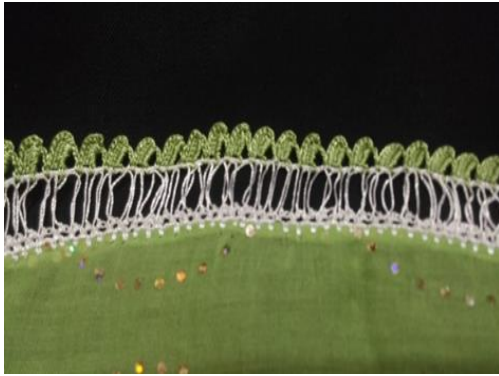
Koç, koyun, kuzu Eski Türklere göre makbul kurbanlıklardan bir kaçıdır. Genellikle bu hayvanlar Gök Tanrı'ya sunulmak için kurban edilmektedir. Ayrıca Şamanizm'de kötü ruhlardan korunmak amacı ile bu hayvanların kurban edilmekte olduğu görülmektedir.

Aslan: Aslan figürü, Türklerde erken devirlerden itibaren görülmekte olan bir semboldür. Mevcut fiziksel özellikleri, postu ve yelesi ile yiğitliği simgelemektedir.

Resim-7 Aslan Motifli
Bakır İşlemciliğiResim-8 Aslan Motifli
Sedef KakmaResim-9 Aslan Motifli
Kapı Tokmağı

Ayrıca hayvan mücadele sahnelerinde yer alan mevcut zıt karakterlerin ifadesinde gök unsuruna uygun bir şekilde kazanan konumunda betimlenmektedir. Buna paralel olarak iyinin kötüyü yenmesi, güç, kudret, zafer gibi terimlerinde sembolü olduğu görülmektedir (Çoruhlu, 2017, s. 206).

Yılan: Yılan, dış ve iç özellikleriyle sembolizmde en çok yer alan hayvanlar arasında yer almaktadır. Sahip olduğu çeşitli fizyolojik özellikleri ile farklı olguları simgeleyen özel bir hayvandır. Kıvrık bedeni, onun dere ve nehirlerle, dolayısıyla su ile ilişkilendirilmesine sebep olmuştur. Zehirli oluşu ve sessizliği ile de suikast sembolü olarak görülmektedir. Deri değiştirmesi ise onu daimî bir gençliğin ve yaşamın, ayrıca yenilenme, yeniden doğuş gibi olguların da sembolü haline getirmiştir. (Tanpolat, 2016, s. 129).

Resim-10 Yılan Motifli İğne Oyası

Resim-11 Yılan Motifli Dokuma Halı

Genellikle kötülüğü simgeleyen yılan, eski Türk kültüründe Şamanist öğelerde yer altı dünyasıyla ilişkilendirilen bir sembol olarak kullanılmıştır. Altaylarda yer altı ilahı olan Erlik, kırbaç yerine elinde yılan tutar halde ve vücudu baştanbaşa yılanlarla sarılı biçimde betimlenmiştir. Bunun yanında Türk halk inanışlarında yılan figürü, evin koruyucusu şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Eğer evde yılan bulunursa o evde bereket olacağına inanılır ve yılan öldürülmez. Yine bazı halk efsanelerinde tılsımlı yılanlardan bahsedilmekle birlikte o yılan etini yiyen insanların sihirli bir güce kavuşacağı, doğanın dilini anlamaya başlayacağı ifade edilmektedir. Bu kudretin yılanların padişahı olan Şahmaran tarafından verildiği inancı söz konusudur (Abiha, 2012, s. 2, 3).

Resim-12 Bakırda Şahmeran İşlemeciliği

Resim-13 Bakırda Şahmeran İşlemeciliği

Ayı: Ayı, Türk toplumlarının sahip oldukları orman kültürünün, ayının orman tanrısı ve orman ruhunun simgesi şeklinde karşımıza çıkmasında önemli bir rolü vardır. Orta Asya ve İç Asya'daki hala yaşayan tözler arasında ayı figürü ile karşılaşilmektedir (Çoruhlu, 2017, s. 209).

Resim-14 Ayı Motifli Havlu Kenarı

Resim-15 Ayı Motifli Banyo Lifi

Şamanizm'de şaman kıyafetleri üzerine bir kısım ayı kemikleri dikilmekteydi. Burada şamanın göğe yaptığı yolculukta ayı da yardımcı ruh konumunda olan hayvanlardan biri olarak yerini almaktadır (Çoruhlu, 2017, s. 209, 210). Aynı zamanda Şamanizm'de sık kullanılan "aba tös"

terimi ayı tasvirinden oluşmaktadır." Aba" eski Türkçe de baba ya da ata anlamına gelmektedir (Beydiz, 2016, s. 70).

At: At, Türklerde hayvan sembolizmi içerisinde ilk sırada yer almaktadır. Türklerin yaşamlarında, inançlarında, destan ve efsanelerinde, en önemli karakterlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Savaşlarda gösterdiği üstün performansı ile Türklerde at, savaş tanrısı gibi görülmüştür ve kutsal bir hayvan olarak saygınlık kazanmıştır. Kaynaklarda Cengiz Han'ın savaşlarında ak bir at, savaş tanrısını temsilen ordunun önünde yürütülmekte ve o ata kimsenin binmediği ifade edilmektedir. İnançlarına göre bu at savaş tanrısının bineceği attır. Bu yüzden bu ata çok özenli bakılmıştır (Rahman, 1996, s. 140).

Resim-16 Sedef İşlemeciliğinde At Motifi

Resim-17 Halılarda Görülen At Motifi

At figürü, kamlık yani şamanlık inancında; tam anlamıyla bir "ölüm hayvanı" ve "ruh göçürücü" dür. Atın ölüme yönelik karakteri ağır basmaktadır. Ölümün mitsel bir timsalidir ve bu nedenle esrime mitolojisinin ve tekniklerinin içinde yer almıştır. At, şaman tarafından çeşitli bağlamlarda esrimeye, yani mistik yolculuğu mümkün kılan "kendinden çıkışa", ulaşmak için kullanılmaktadır. Şamanın havada uçmasını ve göğe çıkmasını sağlamaktadır. At aynı zamanda öleni öbür dünyaya taşımaktadır. Yani yaşadığımız bu dünya dışında yer alan diğer dünyalara geçişi, "düzey atlamayı" gerçekleştirmektedir (Dalkıran, 2010, s. 80, 81).

Resim-18 At Motifli Bakır İşlemeciliği **Resim-19** At Motifli Banyo Lifi

Balık: Balık, Türk kozmolojisinde gök gürültüsünün hayvan şeklinde olan tasviridir. Özellikle nehir ve göl kıyılarında yaşayan Türk topluluklarında balığın bereketi, bolluğu ifade ettiği, bunun dışında evlilikte mutluluğu ve üremeyi simgelediği görülmektedir. (Çoruhlu, 2017, s. 214)

Bunun dışında Türklerin yaratılış mitoslarında balık figürü önemli bir konuma sahiptir. Verbitski'nin tespit ettiği bir yaratılış efsanesinde Ak ananın Ülgen'e 'yaptım oldu' de 'yaptım olmadı' deme emri ile Ülgen'in yer ile göğü yarattığı ve dünyayı üç tane büyük balık üzerine koyduğu ifade edilmektedir (Beydiz, 2016, s. 81-84).

Resim-20 Balık Motifli Oya

Resim-21 Balık Motifli Banyo Lifi

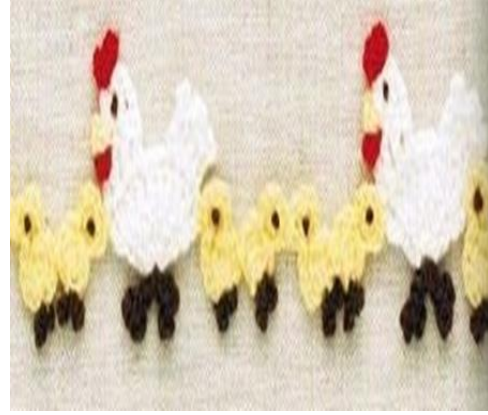
Proto-Türkler, her ne kadar konar-göçer bir topluluk olsa da geçici olarak ikamet ettikleri yerlerin su kaynaklarına yakın olmasına dikkat etmişlerdir. Mevcut su kaynaklarındaki balıklar, Türkler için önemli bir geçim ve beslenme kaynağı olmuştur. M.Ö. 3000 yıllarında başladığı düşünülen balık avcılığı için Altay-Sayan, Semerci-Orhun bölgelerinde birçok olta, zıpkın, su üzerinde durabilen sal gibi malzemeler kullanıldığı bilinmektedir. Eski Türk runik yazıtlarında balığın, şehir anlamında kullanıldığı görülmektedir.

Proto-Türk devirlerine ait Pazırık Kurganı'ndan çıkarılan deriden kesilmiş, lahit üzerine oyulmuş, elbiselerde yer almış birçok eserde **Horoz-Tavuk** figürleri ile karşılaşılmuştur. Bu figürlerin günün ağarışını haber vermesi ile kötü ruhları kovduğu, koruyucu bir imge olarak tasvir edildiği görülmektedir.

Resim-22 Dantel Motifli İğne Oyası **Resim-23** Tavuk Motifli Banyo Lifi Modeli

Eski İran Mitolojisi'nde horoz, ışığın habercisi ve bekçisi iken Firdevsi'nin Şehname'sinde, güneşin doğuşunun simgesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Resim-24 Horoz Motifli Dantel **Resim-25** Tavuk Motifli Oya Modeli Kırilent Modeli

Emel Esin, Türk kozmolojisiinde horoz ve tavuğun barışı simgelediğini belirtmiştir. Bunun yanında horoz ve tavuk cesaret, savaşçılık, dürüstlük gibi kavramlarla da ilişkilendirilmiştir. (Çoruhlu, 2017, s. 218, 219).

Filler: Filler, Türklerin yaşadığı coğrafyada görülen bir hayvan değildir. Bu yüzden Türkler arasında din olgusunun yayılması ile birlikte fillerin Türk kültürü içerisinde yer aldığı görülmektedir (Ögel, 2014, s. 685).

Resim-26 Fil Motifli İğne Oyası

Resim-27 Fil Motifli Havlu Kenarı

Uygurlarda güçlülük, Karahanlılar ve Altay Türklerinde büyüklük sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır. Filler, İslamiyet'in kabulünden

sonra da hükümdarın güçlü vasıflarını sembolize etmeye devam etmiştir.(Çatalbaş, 2011, s. 53).

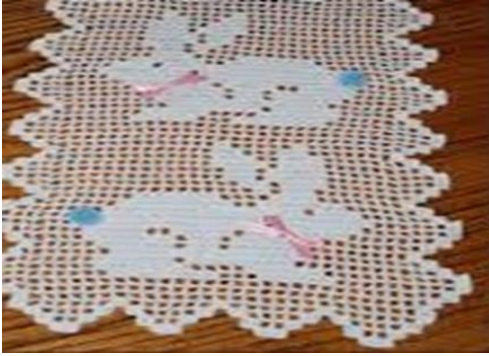
Geyik: Geyik, Türklerde kurt sembolünden sonra ikinci sırada yer almaktadır. Geyiğin renk değiştirebilen bir yapıya sahip olması önemlidir. Nitekim; gök unsurlarına bağlı kalarak geyikler, renklerine göre ayrı bir şekilde ele alınmıştır. Özellikle beyaz geyik, Orta Asya ve İç Asya'da önemli bir konuma sahip olmuştur. Kırmızı ya da kahverengi geyikler ise daha çok yer ve yer altı ile ilgili unsurlarla ilişkilendirilmiştir (Yayan & Güneysu, 2017, s. 105).

Resim-28 Geyik Motifli Bakır İşlemciliği **Resim-29** Geyik Motifli Banyo Lifi

Geyik motifi Orta Asya'dan Anadolu'ya göçler sonucunda taşınan kültürel bir miras olarak kabul edilmektedir. Alageyik Efsanesi, Geyikli Baba Efsanesi, Cibilli Dede Efsanesi geyik ile ilişkili Anadolu'da anlatılan önemli efsanelerdendir. Geyik motifleri, çoğunlukla mezar ve türbelerin etrafında yoğunlaşmıştır ve bu şekilde mitolojik bir unsur, dini bir kimlik kazanmıştır. Bazı evlerin duvarlarında ve türbelerde geyik boynuzlarının yer aldığı görülmektedir. Bu geyik boynuzları; büyü, nazar gibi durumlara karşı savunma amaçlı olarak yerleştirilmektedir (Mandaloğlu, 2013).

Tavşan: Tavşan, Türk kültüründe önemli bir konuma sahiptir. Özellikle Şamanist Türk topluluklarında sık karşılaşılan sembollerdendir. Şamanizm de tavşan koruyucu ruhlardan birisidir. Bu sebeple şaman davulu bazen tavşan derisi ile kaplanmıştır. Aynı zamanda Şamanizm de duvarlara ya da sııklara tavşan derilerinin asılma geleneği de görülmektedir.

Resim-30 Tavşan Motifli Dantel Örneği

Resim-31 Tavşan Motifli Banyo Lifi

Bunun yanı sıra on iki hayvanlı Türk takviminde de yer alan yıl simgelerinden biridir. Bu yıl, hükümdarın halka karşı olumlu davranışları neticesinde bolluk ve bereket yılı olarak kabul edilmiştir. Göktürklerde de tavşanın av hayvanı olması ile birlikte uğurlu sayıldığı görülmektedir (Tansü& Güvenç, 2015, s. 13).

Kedi: Kedi, Türk toplulukları içinde kedinin ne zamandan itibaren görülmeye başlandığı konusunda kesin bir bilgi söz konusu değildir. Buna rağmen kaynaklarda ilk olarak erken devir Türk topluluklarında görülmeye başlandığı belirtilmektedir (Beydiz, 2016, s. 202).

Bunun dışında kediler Proto-Türklerde çok fazla öneme sahip bir hayvan değildir. Daha çok yerleşik kültürü ile şehir hayatının bir parçası ve ev hayvanı olarak karşımıza çıkmaktadır (Ögel, 2014, s. 687).

Resim-32 Kedi Motifli Dantel Kirlent Modeli

Resim-33 Kedi Motifli Dantel Modeli

Anadolu'da kedi ile ilgili birçok inanç mevcuttur. Bu inanç olgusu genellikle kedinin sahip olduğu özelliklerle şekillenmiştir. Örneğin; kedi fare yediği için iğrenç görülerek kedinin içtiği su ile abdest alınmaması ve o suyun kirlendiği ifade edilmektedir. Yine renk simgeciliğine bağlı olarak Anadolu'nun birçok yerinde kara kedi görülmesi uğursuzlukla bağdaştırılmıştır.

Tüm bunların yanı sıra kedinin halk tarafından sevilen özellikleri de vardır. Yaratılışından gelen temizliği, yeri eşeleyerek dışkısını bırakması ve üstünü örtmesi bu özellikler arasında sayılabilir (Beydiz, 2016, s. 204, 205).

Resim-34 Kedi Motifli Dantel Modeli **Resim-35** Kedi Motifli Banyo Lifi

Kuş: Kuş motifi, mitolojide ruh sembolü olarak görülmüştür. Cenneti de temsil eden ve yırtıcı olmayan kuşlar için şamanın biçimine girerek ve onu kötülüklerden koruduğu düşünülmüştür. Bu grupta yer alan kuşlar: kuğu, kaz, ördek, sülün, saksağan, turna, karga, ördek, tavus, güvercin ve bıldırcındır.

Resim-36 Kuş Motifli Yorgan Modeli

Resim-37 Kuş Motifli Bakır İşlemciliği

Resim-38 Kuş Kandı Motifli Dokuma Halı

Kartal, tarih boyunca güç, kudret ve asaletin timsali olarak görülen hayvanlardan biridir. Buna bağlı olarak hemen hemen her toplumda hükümdarlar kartal arasında bir bağ kurulmuştur (Göksu, 2016, s. 124). Kartal kızıl siyah tüylü, çok güçlü, yuvasını yüksek kayalıklar üzerinde kuran, iri yırtıcı bir kuştur. Hayvanlar âleminin en keskin gözlü kuşu olarak da bilinmektedir.

Resim-39 Çift Başlı Kartal Figürlü Sedef Kakma

Resim-40 Çift Başlı Kartal Motifli Dokuma Halı

Resim-41 Kartal Figürlü Kapı Tokmağı

Güvercin: Güvercinler, başlarında ve boyunlarında yer alan minik alıcı organlar sayesinde manyetik olarak ulaşım noktalarını çözümleyebilen özelliğe sahip önemli bir hayvan olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk olarak Avrupa ve Asya'ya ait denizlerin sarp uçurumlu kayalıklarında yaşadıkları bilinmektedir (Buffalo&Firedancer, 2007, s. 125). Armutak'a göre ise güvercin, günahsız insanların ruhunun simgesi ve beyaz renginden dolayı aşk ile barışın sembolüdür (Armutak, 2004, s. 143-150).

Resim-42 Güvercin Motifli

Resim-43 Güvercin Motifli

Resim-44 Güvercin Motifli

*Antep İşi Dantel**Sedef Kakma**Havlu Kenarı*

Anadolu'da perilerin kuş ya da ağırlıklı olarak beyaz güvercin şeklinde olduğu ifade edilmektedir. Bu denli kutsal bir vasfı olan güvercin motiflerini, Anadolu Selçuklu Dönemi'nde yapılan Kubadabad Sarayı çinilerinde özenle işlenmiş bir şekilde görmek mümkündür (Beydiz, 2016, s. 163).

Kaz: Kaz, Eski Türkler için oldukça önemli bir hayvan olmuştur. Kaz Dağı, Kaz Suyu gibi bilinen isimler bu durumu kanıtlar niteliktedir (Beydiz, 2016, s. 118). Altay Türklerinin yaradılış destanlarında kazdan türediklerine dair ifadeler yer almaktadır.

Resim-45 Kaz Motifli Banyo Lifi

Resim-46 Kaz Motifli Dantel Modeli

Bunun dışında Şamanizm ayin ve törenlerinde "kaz"a binerek göğe yükselmek gibi ritüellerle de karşılaşmaktadır. Aynı zamanda Türk hakanlarından Alp Er Tonga'nın kızının adıdır ve Alp Er Tonga, Kazvin adı verilen kızına atfettiği bir şehir kurmuştur.

Resim-47 Kaz Motifli Dantel Modeli

Resim-48 Kaz Motifli Dantel Modeli

Tüm bunların dışında Dede Korkut Hikâyeleri'nde kadınlar için güzellik övgüsü olarak kaz ifadesinin kullanıldığı görülmektedir. Tüm bunlar Eski Türklerde kazın ne kadar çok çeşitli anlama ve işleve sahip olduğunu ortaya çıkarması açısından önemlidir (Sıvacı, 2005, s. 46, 47).

SONUÇ VE TARTIŞMA

Dünya üzerinde sadece yaşanan yeniliklere uyum sağlayabilen toplumlar gücüne güç katabilmiştir (Akkaya, 2020). Somut Olmayan Kültürel Mirasımızı korumak, yok olmasını önlemek, kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlamak ve bu kültürel mirasın farklı görünümelerini yeniden canlandırmak amacıyla yapılan bu çalışmada, mevcut birçok hayvan sembolünün Türk kültürü ve tarihi içerisinde Gaziantep'te el sanatları çerçevesinde yapılan ürünlerde; kelebek, koç, aslan, yılan, ayı, at, balık, horoz/tavuk, fil, geyik, tavşan, kedi, kuş, güvercin, kaz, kartal gibi motifler kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu motiflerin Gaziantep'te yapılmış bazı el sanatlarındaki örnekleri açıklanmıştır.

Türk devletlerine, devletlerin sistem içerisindeki kavramlarına, yaşadıkları yerlere ve kurucularına hayvan isimleri verilmesi; Totemizm, Animizm, Şamanizm gibi inançların hayvanlarla iç içe olması; efsane, destan, masal, hikayelerde sık sık hayvan sembollerine yer verilmesi ve daha birçok söz konusu durum bu kültürel unsurlara örnek teşkil etmektedir. Tüm bunların yanı sıra bu hayvan sembollerini farklı sanat alanları ile ele almaları da önemlidir. Dünya da bilinen ilk halı olma özelliği taşıyan Pazırık halısı, kurganlardan çıkarılan çeşitli kült eserler, ölümlerin vücutlarındaki dövmeler, duvarlara betimlenen resimler, kumaşlara işlenen desenler, üretilen silah aletleri, gündelik eşyalar, kıyafetler, hayvan ve hayvan mücadelelerinin, sembolizminin örneklerini taşıyan eserlerden bazılarıdır. Bu örnekler Türk kültür ve zenginliğini gösteren önemli unsurlardır. Türk mitolojisinde yer alan hayvan sembolizmi ile karşılaşılması önem arz eden bir durumdur. Nitekim tüm bu olgular Türk sanat tarihini ve kimliğini oluşturan etmenler arasındadır. Bu açıdan tarihimizin bu kapsamlı ve zengin unsurlarını gelecek kuşaklara aktarmak önemlidir (Yeşilova; 2019).

Çalışmamız, 17 Ekim 2003 tarihinde UNESCO tarafından kabul edilen "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nin somut

olmayan kültürel miras tanımının 4. maddesini oluşturan “Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar” başlığı içinde tanımlanan ürünlerden oluşmaktadır. Bu çalışma, anılan sözleşme hükümlerine göre korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması gereken somut olmayan kültürel miras envanterlerini oluşturmaya yöneliktir. Somut olmayan kültürel miras unsurlarının korunarak gelecek kuşaklara aktarılabilmesi için, ilgili araştırma birimlerinin oluşturulması ile kaybolmaya yüz tutan ya da unutulmuş motiflerin tekrar gün yüzüne çıkarılması sağlanabilir. Yaptığımız araştırmalar sonucunda bazı meslek sahiplerinin, ürünlerinde kullandıkları desen ve motiflerin anlamlarını bilmedikleri tespit edilmiştir. Bu çalışma sayesinde ilgili kişilerin bilgilendirilmesi, motiflerin kökenlerinin, hangi medeniyetlere dayandığının bilinmesi bu sanatların daha bilinçli bir şekilde icra edilmesi ve farklı bakış açılarıyla daha güzel eserler ortaya konulmasını sağlayabilir. GÜGEMER’in ilgili meslek sahiplerine bu konuda eğitim vermesinin yararlı olacağı düşünülmektedir. Yapılan bu araştırmayla gelecekte bu konu üzerinde çalışma yapmayı düşünen araştırmacılar için bir kaynak teşkil edebilir. Çalışmanın alanı genişletilerek Türkiye’nin farklı yörelerindeki el sanatlarının da araştırılması ile daha kapsamlı bir araştırma yapılması ve böylelikle farklı bilgilere ulaşılabilmesi sağlanabilir. Yöreye özgü desen ve motiflerin anlamları hakkında bilgi vermek için Gaziantep İl Kültür Turizm Müdürlüğü ile görüşülerek bir strateji belirlenebilir. Gaziantep Üniversitesi Gaziantep El Sanatlarını Koruma ve Geliştirme Merkezi (GÜGEMER) ‘nin de yardımlarıyla Türk mitolojisindeki sembol ve simgeleri tanıtan kitaplar, dergiler basılabilir, broşürler ve internet siteleri hazırlanabilir.

KAYNAKÇA

- Abiha, B. Ç. (2012). Mitolojiden Tarsus’a Bir Sembol: Yılan ve Şahmaran. 2. Tarsus Kent Sempozyumu’nda Sunulmuş Bildiri, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Akkaya, S. (2017). İletişim kuramları bağlamında Dede Korkut hikâyelerinde kadın kahramanların ikna stratejileri. *International Journal of Language Academy*, 5(8), 478-489.
- Akkaya, S. (2019). Bir masal karşılaştırması: Rapunzel ile Mahbub-ı Dilber. *Turkish Studies*, 14(4), 1669-1686. DOI: 10.29228/TurkishStudies.39903

- Akkaya, S. (2020). Somut olmayan kültürel miras kapsamında dil müzeleri. Ed. G. Aydın. *Yabancı/İkinci Dil Öğretiminde Kültür ve Kültürel Etkileşim* içinde (313-341). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Akpınarlı, H. F. & Balkanal, Z. (2012). 16-18. Yüzyıllarda İstanbul'da üretilen kumaşlarda bitkisel bezemelerin incelenmesi. *Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi*, Balkan Özel Sayısı 1, 179-209.
- Armutak, A. (2004). Doğu ve Batı mitolojilerinde hayvan motifi sürüngenler, balıklar, kanatlılar ve mitolojik hayvanlar. *İstanbul Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, 30(2), 143-157.
- Ateş, M. (2014). *Mitolojiler ve semboller "Ana Tanrıça ve doğurganlık"*. İstanbul: Milenyum.
- Beydiz, M. G. (2016). *Mitolojiden sanata hayvan imgesi*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat.
- Buffalo, G. & Firedancer, S. (2007). *Şamanların erk hayvanları*. İstanbul: Okyanus.
- Çatalbaş, R. (2011). Türklerde hayvan sembolizmi ve din ilişkisi. *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, 3 (12), 49-60.
- Çay, A. (1990). Türk millî kültüründe hayvan motifleri I / koyun ve keçi etrafında oluşan gelenekler. Ankara: Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü.
- Çoruhlu, Y. (2017). *Türk mitolojisinin ana hatları*. İstanbul: Kabalcı.
- Dalkıran, A. (2010). *Çağdaş Türk resminde şamanist etkiler*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Dalkıran, A. (2017). Türk kültür ve sanatındaki horoz/tavuk sembolizminin çağdaş resim sanatındaki yansımaları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Entitüsü Dergisi*, 37, 336-348
- Göksu, E. (2016). Çift başlı kartal ve Selçuklular. *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, 5, 117-141.
- Hançerlioğlu, O. (1975). *Dünya İnançları Sözlüğü*, İstanbul: Remzi.
- <https://Tez.Yok.Gov.Tr/Erişim> Tarihi: 15.10.2020

- Karaman, Ş. ve Söylemezoğlu, F. (2010). Gaziantep İlinde Sedef Kakmacılık Sanatı. *Türk sanatları Araştırma Dergisi*, 1(1).
- Kılıçkan, H. (2004). Orta Asya'dan Anadolu'ya Türk bezeme sanatı ve örnekleri. Ankara: İnkılâp Yayınevi.
- Mandaloğlu, M. (2011). Türk Kültür Çevresinde Şamanizm ve Şamanlık Meselesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3, 111-122.
- Ögel, B. (2014). *Türk Mitolojisi I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ögel, B. (2014). *Türk Mitolojisi II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ölmez, F. N. (2010). Dokumalarda Yılan Motifi. *ART-E Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, 3(6), 1-21.
- Rahman, A. (1996). *Uygur Folkloru*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Sıvacı, G. M. (2005). Türklerde Mitolojik Unsurlar. *Türkbilig Dergisi*, 10, 34-53.
- Sili, T. (1996). Bir Orta Asya geleneği koç-koyun heykel mezar taşları. *Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 60-65.
- Soysaldı, A. (2006). "Antep Kilimleri". [Bildiri]. VII. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, 26-30 Haziran 2006.
- Tanpolat, C. (2016). *Doğu ve Batı kültürlerinde başlıca hayvan mitleri*. Yüksek Lisans Tezi. Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Turani, A. (1975). *Sanat terimleri sözlüğü*. Ankara: Toplum
- Yayan, G. & Güneysu, A. A. (2017). Türk mitolojisinde yer alan motif ve sembollerin Mehmet Sağ'ın eserlerine yansımaları. *The Journal Of Academic Social Science Studies*, 64, 101-118
- Yeşilova, N. E. (2019). *Türk mitolojisinde yer alan hayvan figürlerinin simge ve sembol bağlamında değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

KAYNAK KİŞİ KÜNYESİ

AÇIK Celal, Bakırcılar ve Sedefçiler Odası Başkanı, 1968, Gaziantep

ALİSİNANOLU İbrahim, Araştırmacı - Yazar, 1957, Gaziantep

- AKSOY Suat, bakır ustası, 1975, Gaziantep
- AYALP Mehmet Ali, Bakırcılar ve Sedefçiler Odası Genel Sekreteri, 1964, Gaziantep
- BAĞCI İbrahim Halit, bakır ustası, 1999, Gaziantep
- BAKIR Ali Bayram, Gaziantep Üniversitesi Gaziantep El Sanatlarını Koruma Ve Geliştirme Merkezi (GÜGEMER) personeli
- BIYIK Ahmet, sedefkâr, 1968, Gaziantep
- BIYIK Yunus, sedefkâr, 1986, Gaziantep
- BOZHÖYÜK Hacer, nakış öğretmeni, 1970, Gaziantep
- ÇETİN Nurgün, bakır Ustası, 1967, İskenderun
- DALOĞLU Sedat, bakır ustası, 1965, Gaziantep
- DOĞAN Mevlana, bakır ustası, 1968, Gaziantep
- ESKİ Ahmet, bakır ustası, 1988, Gaziantep
- EVYAPAN Ökkeş, bakır ustası, 1959, Gaziantep
- HANÇERKIRAN Salman, bakır ustası, 1974, Gaziantep
- KARADUMAN Ömer, bakır ustası, 1977, Gaziantep
- KASILAN Şerif, bakır ustası, 1967, Gaziantep
- KAVSARA Tefik, bakır ustası, 1960, Gaziantep
- KAYNAR Erkan, bakır ustası, 1981, Gaziantep
- KERVANCIOĞLU Taner, bakır ustası, 1976, Gaziantep
- KIRATLI Ali, bakır ustası, 1951, Gaziantep
- KÖYLÜOĞLU Akten, araştırmacı yazar, 1939, Gaziantep
- KÜÇÜKCAN Sevim, Antep işi el işlemecisi, 1960, Gaziantep
- ÖZTEKİN Remzi, Gaziantep Üniversitesi El Sanatlarını Koruma ve Geliştirme Merkezi (Gügemer) Müdürü, 1975, Gaziantep
- ÖZTÜRK Metin, sedefkâr, 1976, Gaziantep
- SATILOĞLU Firdevs, nakış öğretmeni, 1947, Gaziantep

TAŞYİĞİT Şükran, Antep işi nakış öğretmeni, 1977. Gaziantep

TOKDEMİR Micaz, bakır ustası, 1972, Gaziantep

YILMAZ Halaf, bakır ustası, 1967, Gaziantep